

Osmanlı'nın Son Döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu'ya Göç ve İskânı

Nejla Günay*

Özet

Kurulduğundan beri Kafkasya'da hâkimiyet kurmak isteyen Rusya, XIX. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin zayıflamış olmasından faydalanarak bu politikasına hız verdi. Osmanlı Devleti, Rusya'nın saldırılarıyla daha da güçsüzleşti ve topraklarının önemli bir kısmını Rusya'nın eline geçti. Rusya, Kafkasya'da siyasi hâkimiyet tesis ettikten sonra kültürel ve ekonomik olarak da etkin olmak istedi. Bu amaçla Kafkasya'da yaşayan yerli halkın ya Hristiyan olmasını ya da bölgeyi terk etmesini temin etmek amacıyla baskıcı politikalar izledi. Bunun üzerine Kafkasya'da yaşayan binlerce insan 1860'lardan itibaren Anadolu'ya göç etti. Bu sırada göç eden halklardan biri de Ahıska Türkleridir.

Bu çalışmada Ahıska Türklerinin kendi öz yurtlarını bırakıp Anadolu'ya göç etme nedenleri, göç ve iskân süreçleri, Anadolu'daki yeni hayatlarına uyum sağlamada ne gibi güçlüklerle karşılaştıkları ve yerli halk ve devletle ilişkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmada; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili belgelerden yararlanılmıştır. Ayrıca göçmenlerin Anadolu'daki hayatlarına uyumlarını tespit etmek amacıyla Anadolu'da iskân edilen Ahıska Türklerinin çocukları ya da torunlarıyla mülakat yapılarak elde edilen sözlü tarih verilerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Rusya, Osmanlı Devleti, Kafkasya, Göç, Ahıska Türkleri.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Bölümü – Ankara / Türkiye
ngunay@gazi.edu.tr

Giriş

Rusya, Kafkaslara ve Balkanlara hâkim olduktan sonra Osmanlı topraklarından güneye yani açık denizlere inmeyi amaçlaması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin en büyük siyasi rakibi oldu. Hâlbuki Osmanlı Devleti XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Kafkasya'ya sadece siyaseten değil aynı zamanda kültürel ve ekonomik açıdan da hâkimdi (Kırzioğlu 1976; Ababay 1987; Kırzioğlu 1992; Svanidze 1999; Türk-Rus İlişkilerinde 1999).

Rusya, bir taraftan Osmanlı topraklarındaki hâkimiyetini genişletirken bir taraftan da İran topraklarında yayılmaya çalıştı. Rusya, Gülistan (1813) ve Türkmençayı (1828) Antlaşmalarıyla Erivan da dâhil olmak üzere Aras Nehri'nin kuzeyindeki bütün toprakları İran'dan aldı. Sonra da 1828–1829'da savaştığı Osmanlı Devletini yenerek 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Ahıska, Poti, Anapa, Ahılkelek ve Gürcistan'ı ele geçirdi (Saydam 1990: 249).¹

XIX. yüzyılın ortalarında Rusya'nın hem Balkanlarda hem Kafkasya'da güçlenmeye başlaması İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu rahatsız etti. 1854 yılında başlayan Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne destek olan bu devletler, savaşın sonunda 1856'da imzalanan Paris Antlaşması'na koydukları "Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü Avrupalı devletlerin garantisi altındadır" maddesiyle Rusya'nın Osmanlı topraklarında yayılmasına engel oldular (Kurat 1990: 74). Ancak Kafkasya'da Rusya'nın karşısına herhangi bir büyük devlet çıkmadı. Rusya, Kafkasya'daki egemenliğini devam ettirmek için bazı tedbirler aldı. İlk olarak 1801 yılında ilhak ettiği ve nüfusu Hristiyan olan Gürcistan'da, müstakil Gürcü Kilisesi'ni Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlayıp eğitimi Ruslaştırmak ve toprağa bağlı kölelik rejimi uygulamak suretiyle mutlak hâkimiyetini tesis etti (İpek 2006: 28).

Gürcistan'ı Osmanlı ve İran üzerine yapacağı saldırılarda üs olarak kullanan Rusya, başka bir üs daha temin edip Kafkasya'nın güneyinde kontrolü tamamen eline almak istedi. Bu amaçla bölgede bir Ermenistan oluşturulması çalışmaları başlattı. Aslında Rusya'nın hem İran'la hem de Osmanlı Devleti ile daha önce yaptığı barış antlaşmalarında yer alan hususların en önemli amacı ele geçirdiği topraklarda Ermenilerin çoğunluk olmasına zemin hazırlayıp buralarda bir Ermenistan teşkil etmektir. Nitekim Rusya, bu amaç doğrultusunda 1828'de Revan ve Nahçıvan hanlıklarını birleştirerek Ermeni Vilayeti'ni kurdu. Buraya Rusya'nın teşvikiyle hem Osmanlı topraklarından hem de İran'dan yoğun bir Ermeni göçü başladı. Özellikle Erzurum ve Ardahan'dan gelen Ermeni göçmenler Ahıska ve Ahılkelek çevresine yerleştirildi. Rus hükûmeti, Müslümanların ellerinde bulunan

arazileri mahkeme kararıyla alarak önce devlet hazinesine devretti ardından yeni göç eden Ermenilere verdi (Beydilli 1988: 369-392).²

Rusya'nın aldığı ikinci önemli tedbir Çerkes, Nogay, Tatar, Türk gibi farklı etnik ve dinî unsurların yaşadığı toprakları hızla işgal altına almak oldu. 1837-1839 yılları arasında Karadeniz kıyı hattının Sohum-Anapa arasında kalan bölümünde 17 istihkâm inşa etti ve yerli ahaliye karşı şiddet her gün biraz daha artan askerî saldırılarda bulundu (Kumuk 2004: 24). Rusya; askerî tedbirlerin yanı sıra işgal ettiği topraklarda yaşayan ve Ortodoks olmayan ahaliye propaganda, şiddet ve baskıyla dininden döndürmek, buralara yerleştirdiği Rus ve Ermenileri yerli ahaliye hâkim kılıp bunları stratejik mevkilere yerleştirmek, yerli ahalinin ziraî imkânlarını ve hatta kendilerini Rus muhacirlere yardıma mecbur etmek, verimli toprakları yerli halkın elinden alıp Rus ve Ermeni muhacirlere verip çorak arazileri yerli halka bırakma politikası izledi. Üstelik bu politikayı şiddet yoluyla uyguladı (İpek 1990: 98, Beydilli 1988: 393). Rusya'nın kendi otoritesini mahalli yönetimlere kabul ettirebilmek için baskı ve zalimane hareketlerle halkı yıldırma ve bölüp parçalama siyaseti izlemesi XIX. yüzyılın başlarından itibaren Kafkaslarda Ruslara karşı bir direniş hareketi başlatılmasına sebep oldu. Ancak 1860'lı yıllarda bu direnişin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla bölgedeki Rus hâkimiyeti gittikçe daha da hissedildi ve buradan Osmanlı topraklarına çok yoğun bir göç dalgası başladı. (Saydam 1997: 41-62).

Rusya'nın kendi otoritesini mahalli yönetimlere kabul ettirebilmek için baskı, yıldırma ve bölüp parçalama siyaseti izlemesi ve 1860 yılında dağlık bölgelerde yaşayan yerli halkı düzlüklere indirip onlardan boşalacak yerlere de Kazak köylülerini iskân etme kararı aldı. Rusya bu kararıyla yerli halkı kendi otoritesini kabul etmeye zorlamaktaydı. Öte yandan bunu kabul etmeyenler için de bir plan hazırlanmıştı ve onların zorla Osmanlı topraklarına göç ettirilmesi öngörülmekteydi (Pronşteyn-Patrakova 2004: 35-42). Hatta bu plan dâhilinde göçleri hızlandırmak amacıyla 10 Mayıs 1862'de bir komisyon kuruldu. Komisyon, göç eden ailelere 10'ar Ruble ödeyip gemicilerle göçmenlerin taşınması için görüşmeler yaparak aracılık etti. Ayrıca göçmenlerin gönderilmesi için Anapa, Konstantinovski ve Taman'da üç komisyon daha kuruldu. Göçün yoğun olduğu yerlere göçmenlerin gönderilmesini kontrol etmekle görevli komiserler tayin edildi. Rus hükûmeti göç etmek isteyenlere her türlü kolaylığı sağladı. Bu durum Kafkaslarda Ruslara karşı bir direniş hareketi başlatılmasına sebep oldu. Kendilerine gösterilen bataklık araziye yerleşip silahlarını teslim etmek istemeyen yerli halk direniş gösterdiyse de 1861-1865 yılları arasında kendi arazileri üzerinde 81 Kazak köyünün kurulmasına engel olamadı. Yerli halkın Ruslara karşı direnişi dört yıl kadar sürdü ve başarısızlıkla

sonuçlandı. Kafkas-Rus Savaşı'nın sona erdiği 21 Mayıs 1864'ten itibaren bölgedeki Rus hâkimiyeti gittikçe daha da hissedilir oldu ve Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına çok yoğun bir göç dalgası başladı (Kumuk 2004: 25–29. Krş. Gökçe 1972?: 64–66; Saydam 1990: 250, 254–255). 1855–1864 yılları arasında yaklaşık 600 bin göçmen Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etti (Habiçoğlu 1993: 71–73). Bu yoğun göç dalgası 1865'ten sonra kitlesel olmaktan çıktıysa da münferit olarak devam etti (İpek 2006: 40).

Rusya'nın Osmanlı topraklarında yayılma arzusu nedeniyle yapılan savaşta Rusya'ya bir kez daha yenildi. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 1878 yılında Ayestefanos Antlaşması yapıldıysa da bu antlaşma daha sonra geçersiz sayılarak yerine Berlin Antlaşması imzalandı. Ayestefanos Antlaşması'nda Ruslara bırakılan Eleşkirt ve Bayezid Berlin Antlaşmasıyla Türkiye'ye iade edilse de Kars, Ardahan, Batum Rusya'ya verildi (İpek 1990: 104). Böylece Osmanlı-Rus sınırının yeniden çizilmesi nedeniyle antlaşmaya, Rusya'ya bırakılan topraklarda yaşayan ahalinin durumuyla ilgili olarak "*Rusya'ya bırakılan yerlerin halkı başka yere gidip oturmak istedikleri takdirde serbest olacaklardır. Bu hususta kendilerine bu sözleşmenin tasdiki tarihinden itibaren üç sene mühlet verilmiştir. Söz konusu mühletin bitiminde, mülklerini satıp memleketten çıkmamış olanlar, Rus tabiiyetinde kalacaklardır.*" şeklinde bir madde kondu (Erkan 1996: 23). Bu durum Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçleri hızlandırdı. Osmanlı ordusunun bölgeden ayrılmasıyla aralarında Ahıska Türklerinin de bulunduğu bazı Müslümanlar bölgeyi terk edip Anadolu'ya geldiler. Rus savaşları Kafkaslardan Anadolu'ya yapılan göçün sürekli ve toplu bir hareket hâline gelmesinde etkili oldu (Karpaz 2003: 16; Buntürk 2007: 110; Alpargu 2007).

Bu çalışmada XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Kafkasya'daki yurtlarından ayrılmak zorunda kalan Ahıska Türklerinin Anadolu'ya göç ve iskânlarıyla yaşadıkları sıkıntılar ve yerleştirildikleri bölgelerde yeni hayatlarına intibak süreçleri ele alınacaktır. Ahıska Türklerinin geçmişleriyle ilgili belgelerin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin yanı sıra Rusya, İran, Gürcistan ve Ermenistan arşivlerinde de olabileceği tahmin edilmektedir. Ancak bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili belgeler değerlendirilecektir. Çalışmada ayrıca belgelerde geçen ve Anadolu'da iskân edilen Ahıskalı Türklerle yapılan görüşmelerde elde edilen veriler kullanılacaktır. Bu görüşmelerde öncelikle bizzat göç edenlerin çocuklarının verdiği bilgiler ele alınmış ve ayrıca onlardan sonraki kuşaklardan elde edilen bilgiler de konuyla ilgisi oranında kullanılmıştır.

Ahıska'nın Coğrafi Konumu ve Göçlerin Sebepleri

Günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Ahıska, bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırının birleştiği yerin kuzeyinde, Acara Özerk Cumhuriyeti'nin doğusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusunda, Ardahan iliyle sınır teşkil eden ve Tiflis'in güneybatısında kalan bir merkezdir. Abastuban, Adıgön, Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hırtız gibi önemli yerleşim birimleriyle iki yüzden fazla köyün merkezi olan Ahıska, Türkiye sınırına 15 km mesafededir. Posof Çayı'nın iki yakasında yer alan şehir, karayoluyla Tiflis, Batum ve Türkiye'ye bağlanmaktadır. Ayrıca Türk sınırının çok yakınındaki Vale Kasabası'na kadar uzanan bir demiryolu, Ahıska'yı Tiflis'e bağlar. Kür Irmağı, Posof ve Adıgön çaylarıyla bu çaylara karışan derelerin suladığı verimli topraklar tarıma çok elverişlidir (Taşdemir 2005: 15).

Rusya, hâkimiyeti altında kalan yerli halkı, çeşitli baskılar uygulayarak göçe zorlama politikası izledi. Rusya'nın en çok kullandığı baskı unsuru "Hristiyanlaştırmak" ve "Ruslaştırmak" şeklinde oldu. Başta eğitim çağındaki çocuklar olmak üzere Müslüman ahaliye Hristiyanlık propagandası yapıldı. Okullarda çocuklara Müslümanlık karalanırken Hristiyanlığın faziletleri anlatıldı. Bir taraftan da Müslümanların din ve inançlarıyla ilgili kısıtlamalar getirilip ibadetleri engellenerek Müslüman kızlarının Hristiyanlarla evlenmeleri teşvik ve temin edildi. Hristiyanlığa karşı kendi dinini savunanlar ya katledildi ya da Sibiry'a sürgüne gönderildi. Müslümanlar, Hristiyanların muaf tutuldukları birçok vergiyi ödemek zorunda bırakıldı. Buna göre; Rusya, Müslümanları; topraklarına el koyup yoksullaştırmak, sürüp katletmek, yetkilerini ellerinden alıp dini baskılar yapmak suretiyle göçe teşvik etti (İpek 2006: 31-39). Öte yandan Rusya, Müslüman ahaliyi sistemli olarak yoksullaştırma politikası güderek onların vakıflarına el koyup arazilerini ya müsadere etti ya da Çarlık aristokrasisinin mülkiyetine vererek bu topraklara Rus göçmenlerini yerleştirdi. Rusya, ilk etapta savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan bölgelerin ahalisini cezalandırmıştı. 1887'de, Rusların bu politikadan vazgeçmemesi üzerine Rus ordusunda askerlik yapmak istemeyen binden fazla Müslüman, Artvin ve Batum üzerinden göç başlattı ve bunlardan 500'ü Rize'ye ulaştı (Erkan 1996: 26-33, Saray 1998: 165).

Bölgeden yapılan göçlerin diğer bir sebebi de Ermenilerin Revan ve Nahçıvan bölgesinde çoğunluk olmaya çalışmaları sonucunda bu bölgelere göç etmeleri ve sistemli olarak Müslümanların boşalttıkları yerlere Rusya tarafından yerleştirilmeleridir (Beydilli 1988: 368). Rusya, yapılan bu göçler sonucunda bir taraftan kendisine itaat etmeyeceğini düşündüğü Müslümanlardan kurtuldu bir taraftan da Müslümanların boşalttığı arazilere Hristiyanları yerleştirerek Kafkasya'yı Hristiyanlaştırdı. Rusya, ayrıca yok-

sul kitlelerin akınına uğrayan Osmanlı ekonomisinin daha zor duruma düşeceğini öngörmekte ve bu durumdan yeni çıkarlar elde etme planları yapmaktaydı (McCarthy 1998a: 37).

Osmanlı Hükûmeti ve Göçler

Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'ndan sonra çok büyük bir ekonomik krize girmişti ve bundan kurtulmak için tarım alanlarını işleyecek insan gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Aynı zamanda azalan nüfusun artırılması da gerekliydi. Osmanlı hükûmeti, nüfus açığını kapatmak amacıyla 9 Mart 1857'de, göçmenler için cazip vaatlerde bulunan bir kararname ilan etti. Padişah tarafından da onaylanan bu kararnameye göre; Padişaha bağlılık ve Osmanlı kanunlarına saygılı olmak koşuluyla herkese Osmanlı topraklarının açık olduğu vurgulanıyor, göçmenlerin dini serbestliklerinin olacağı, ihtiyaç duyacakları mabetlerin yapımının temin edileceği, kendilerine hazineye ait verimli arazilerin herhangi bir bedel talep edilmeksizin verileceği, göçmenlerin belli sürelerde askerlik ve vergiden muaf tutulacağı vaat edilmekteydi (ayrıntılı bilgi ve kararnamenin Avrupa'daki yankıları için bk. Karpat 2003: 104).

Göç ve göçmenlerle ilgili konular 1860'a kadar İstanbul Belediyesi tarafından yürütüldü. Ancak göçmen miktarının tahmin edilenden fazla olması üzerine bu işle ilgilenen özel bir birim oluşturulmasına karar verilerek "Muhacirin Komisyonu" kurulup Osmanlı Devleti'nin göç ve iskânla ilgili politikası daha sistemli hâle getirildi (Habiçoğlu 1993: 107, Taş 2005: 468). 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun nüfusunda azalma olsa da Rusya'nın baskısına maruz kalan Müslümanların hem Balkanlardan hem de Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmesiyle Anadolu'nun Müslüman nüfusunda ciddi bir artış oldu. Öte yandan Osmanlı hükûmeti, kendi dindaşlarının Rusya'nın baskısı altında ezilmesine müsaade etmeyerek Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçlere destek verdi (Saydam 1997: 132). Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Rus baskısından kaçarak Anadolu'ya gelen ve Rusya'ya öfke ve kin duyan kitleleri, olası Rus saldırılarına karşı koyacak bir güç olarak gördüğü düşünülebilir. Zira aynı savaştan sonra Doğu Anadolu'dan Rus topraklarına Ermeni göçü olması bilhassa Doğu Anadolu'daki Osmanlı toprakları için Rus tehdidini daha da artırmıştı (McCarthy 1998b: 62).

Osmanlı Devleti, göçe belli bir düzen dâhilinde müsaade etmekteydi. Buna göre göç etmek isteyenler öncelikle Osmanlı hükûmetine müracaat ediyorlardı. Bu talepleri kabul edildiği takdirde nerede iskân olunacakları belirlenerek kendilerine haber veriliyordu. İzin almadan yapılan göçlere rastlansa da bunların sayısı oldukça sınırlıdır (Erkan 1996: 56). Ancak Anadolu'ya girmek isteyen bazı Ermeniler kıyafet değiştirerek göç eden

Müslümanların arasına karışıyordu. Bunun önüne geçmek isteyen Osmanlı hükûmeti, Ermenilerin Türk topraklarına girmemesi için her türlü tedbirin alınması ve sadece Müslümanların göç etmesine izin verilmesi hakkında padişah iradesi çıkardı (İpek 1990: 108). Göçler genellikle deniz yoluyla Trabzon, Samsun, Sinop limanları üzerinden yapılmışsa da Kars, Ardahan, Oltu ve Kağızman'dan Anadolu'ya geçenlerin genellikle beraberlerinde sürülerini de getirdikleri gözlenmekteydi (İpek 2006: 53).

Ahıska Türklerinin Anadolu'ya Göçü

Ahıska Türklerinin Osmanlı topraklarına gelip yerleşme arzularına farklı dönemlerde rastlansa da bu isteğin XIX. yüzyılın ikinci yarısında daha da arttığı görülmektedir. Rusların bölge halkını Ruslaştırma ya da göçe zorlama politikasına boyun eğmek istemeyen Kafkas halklarının bilhassa 1859'da Şeyh Şamil'in ve ardından Çerkeslerin Ruslara karşı verdikleri direniş mücadelesini kaybetmeleri üzerine Kafkaslardan muhtelif halkın Anadolu'ya kitleler hâlinde göç hareketi başlatmasına sebep oldu. Öyle ki 1861 yılında Erzurum Valisi, Ahıska'dan 2500 ailenin Osmanlı tabiiyetine geçmek için izin istemesi talebini Sadaret makamına bildirdi (A.MKT.UM: 490/48). Kitlelerin Anadolu'ya göçü 1865 yılına kadar sürdü. Bu tarihten sonra göçün münferit olarak devam ettiği görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan 1877–1878 savaşının Osmanlılarca kaybedilmesinden sonra yeni bir göç dalgası başladı. 1878'den sonra da Kafkasya'nın değişik bölgelerinden ahali Anadolu'ya yoğun bir göç hareketi başlattı. Göç edenler arasında Ahıska Türkleri de vardı.

Rusların din ve kimlik değiştirmeleri konusunda ağır baskılarına maruz kalan Ahıska Türkleri için kendi vatanlarını terk edip bilmedikleri yerlere göç etme kararını almak kolay olmadı. Bu yüzden Türkiye'ye göç etmek isteyen Ahıskalıların bu kararı almadan önce aralarından bazı kişileri Anadolu'ya gönderip duruma baktıkları tahmin edilebilir. Çünkü 1878 yılından sonra bazı Ahıskalıların Osmanlı ülkesini belli bir süre için ziyaret etme arzularını beyan eden dilekçeler vererek kısa süreliğine Anadolu'ya geldikleri, ardından da iltica talepleri olduğu anlaşılıyor (DH.MKT: 1577/103). Bu taleplerin artması ve özellikle 1886 yılında Tiflis, Ardahan, Ahıska, Kars, Çıldır ve Batum gibi yerlerden 5000'nin üzerinde kişinin Osmanlı Devleti'ne sığınma talebinde bulunması (DH. MKT: 1382/100) üzerine Osmanlı Hükümeti bu konuyla ilgili bazı düzenlemeler yaptı ve 1888 yılında Tiflis, Ahıska, Çıldır, Ardahan, Kars ve Oltu bölgesinden Anadolu'ya gelmek isteyenlere izin verilmesi hususunda Rusya Devleti nezdinde girişimde bulunma kararı aldı. Hükümet, ayrıca Batum'a bağlı Derunka, Ağızman?, Çamuşlı, Bardiz ve Livane ahalisinin sığınma talebini ihtiva eden dilekçelerini Trabzon Valiliği'ne takdim etmelerini tavsiye

ederek gerekli cevabın kendilerine bilahare bildirileceğini ifade etti ve müracaatların yoğunluğundan bunalan Osmanlı hükûmeti, bu konuyla ilgili taleplerin valiliklere bildirilmesini ele alan bir irade çıkarttı. Ancak bu iradeye rağmen çok büyük maruzatı olanlar doğrudan Babıâli'ye müracaat edip durumlarını anlatabiliyorlardı. Mesela Batum'a bağlı Perta ahalisinden Hacı Ahmet ve arkadaşları maruzatlarını ve sığınma taleplerini arz eden bir dilekçeyi doğrudan Babıâli'ye gönderdiler (DH. MKT: 1376/83).

Göç İçin İzlenen Yol ve Güzergâhlar

Anadolu'ya göç etmek isteyenler bu isteklerini hem Rus hem de Osmanlı makamlarına bildirerek resmi yollarla başvuru yapıp göç edebiliyorlardı. Göçmenlerin genellikle deniz yoluyla Samsun ve Trabzon Limanlarına geldikleri görülüyor. 1892 yılında Batum'dan yola çıkan 40 hane ve 282 nüfustan oluşan Ahıska muhacirinin Samsun'a çıkacakları Batum Şehbenderliği tarafından ilgili makamlara bildirildi (DH. MKT: 1911/90). 1893 yılının sonlarında 270 kişilik bir grup Ahıska Türkü Rusya bandıralı bir gemiyle Batum'dan Samsun Limanı'na geldi (Y.PRK.ASK: 96/27). Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın bildirdiğine göre 1894 yılında, Ahıska ahalisinden 200 kişilik bir grup kadın Danimarka bandıralı bir gemiyle Samsun Limanı'na geldi (Y.MTV: 87/186). Zaman zaman izin almayan bazı kişilerin izin verilenlerin arasına karışarak kaçak olarak Anadolu'ya girmeye çalışmalarına rastlanmaktaydı. Osmanlı hükûmeti bu gibi durumlarda göçmenleri geri göndermektense ellerinden Rus tabiiyetini bırakacaklarına ve tekrar dönmeyeceklerine dair bir senet alarak Anadolu'ya giriş yapmalarına izin veriyordu.³ Mesele buna benzer bir olay 1903 yılının başlarında yaşandı. Rusya tebaası Ahıska Müslümanlarından 13 hane halkı Samsun'a, üç hane halkı da Bursa'ya gitmek üzere pasaport aldıkları hâlde 25 kişiden oluşan yedi aile Ahıska Türkü'nün pasaportsuz ve izinsiz olarak Anadolu'ya girdikleri tespit edilince kendilerinden Rus tabiiyetini bırakacaklarına dair senet alındıktan sonra Bursa'ya gitmelerine izin verildi (A.MKT.MHM: 521/17).

1903 yılında Batum, Dağıstan ve Ahıska'dan İstanbul'a gelerek Maltepe vapurunda toplanan ve Muhacirin Komisyonu'nun ifadesiyle mevsimin kış olmasından dolayı bir hayli sefalet çeken göçmenlerin Bursa'ya bağlı Yenişehir ve İnegöl'de iskânları kararlaştırılmıştı (İ.DH.1321 L 13/5). Yine Batum'dan bir Alman vapuruyla gelen Batum göçmenleriye İsmail Bayraktar adlı bir kişi tarafından İnegöl'de iskân ettirilmek üzere sevk edilmişlerdi (İ.DH.1321 L 29/35). Başka bir Alman vapuru da bir miktar Batum göçmenini İstanbul'a getirmişti (Y.A.RES: 124/32). Ancak yolculuklarda işler her zaman yolunda gitmeyebiliyordu. Göçmen taşıyan gemilerden biri, İstanbul'a gitmek isterken muhtemelen yolcular arasında salgın hasta-

lık baş göstermesiyle Sinop Limanı'nda karantinaya alındı (Y.PRK.ASK: 96/29, Ayrıca bk. (Vatanından Uzaklara 2004: 51–52, 70–72, vd). Hükümet bunun önüne geçmek için salgın hastalık olan yerlerden göç edecekleri muayene ettirip hasta olanların gemilere bindirilmemesini istedi ve muhacirlerin çiçek ve tifüs⁴ salgınından etkilenmemesi için de iki tane doktor görevlendirdi (Akyüz 2008: 44).

Osmanlı topraklarına göç edenlerin çok büyük kısmının Müslüman olmasından dolayı Osmanlı hükümeti göç ve iskânla ilgili yeni düzenlemeler yapma ihtiyacı duydu. Bu nedenle ilk olarak 22 Aralık 1905'te "Muhacirin-i İslâmiye Komisyonu" adı ile bir komisyon teşkil edilerek göç ve iskân konusunda yeni düzenlemeler yapıldı: Buna göre, bu komisyon öncelikle Osmanlı topraklarına göç eden Müslümanların iskânı ve onların geçimlerini temin edecekleri arazinin tahsisi ile görevliydi (md.4). Komisyonun ayrıca muhacirlere bir defaya mahsus olmak üzere yardım etme (md.5), nereden ne kadar nüfus geldiğinin ve bu insanların nerelerde iskân edildiğinin kaydını tutma (md.7) vb. görevi de vardı (Düstur 1943: 309-313).

Merkezde kurulan "Muhacirin-i İslâmiye Komisyonu" nun vilayet ve livalarda da teşkilatlanması temin edilerek komisyonun çalışmalarına işlerlik kazandırılması hedeflendi. Bu amaçla muhacir sevk olunan vilayet merkezlerine "muhacirin memuru" adıyla bir memur ve yanında da bir kâtip tayin edildi. Bu memurlar gittikleri vilayetler ve ilgili birimlerde muhacir sevk ve iskânıyla görevli bir komisyon oluşturup (md. 2, 3, 4) muhacirlerin yerleşecekleri ev ve işlerini tanzim etmekle görevlendirildiler (Düstur 1943: 313-322). Yine 22 Aralık 1905'te arazinin verimliliğine göre her aileye miri araziden 70 ila 130 dönüm arasındaki arazinin belli şartlar dâhilinde verilmesi hakkında talimatname yayımlandı (Düstur 1943: 322). 22 Ocak 1906'da muhacirlerin iskânından sonraki düzenlemeleri içeren bir başka talimatname daha yayımlandı (Düstur 1943: 333–337).

Göçmenlerin İskânı ve Karşılaşılan Güçlükler

Göçmenler Anadolu'daki nüfus yapısını değiştirdiklerinden bunların iskânında asayişin korunması (Saydam 1997: 165–166) ve tarım alanlarının işlenerek üretimin artırılması ana amaçlar oldu (Deringil 1991: 435). Bu durum dikkate alınarak Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde göçmenler için çoğunlukla yeni yerleşim birimleri oluşturuldu. Bursa'da Ahıska göçmenlerinin yerleştirildiği yerlerden biri olan Ertuğrul Kazası'nın Bahçekaya bölgesinde Ahıska Türkleri için kurulan köye Mesruriye adı verilmişti (İ.DH: 1312 Ca. 4/9, Erkan 1996: 139). 1894 yılında Ahıska Türklerinden 32 aile, Ankara'ya bağlı Çorum Kazası'nın Hacı Nasrullah Mahallesi'nde iskân edilerek buraya Mahmudiye adı verildi (DH.MKT: 352/72). 1896 yılında

Çorum'da iskân edilen Ahıska Türkleri için iskân bölgeleri oluşturuldu. Buna göre Hamamözü'nde Dutludere mevkiinde yerleştirilen Ahıska Türkleri için kurulan köye Mâmüretü'l Hamid (İ.DH: 1314 M 12/21), Hüseyinâbâd Nahiyesi'nde kurulan köye Şarkiyeye adı verildi (İ.DH: 1314 Ra13/12). 10 Nisan 1900 tarihinde Kars ve Ahıska'dan gelen 80 hane göçmen Cebel-i Bereket'teki Çardak Yaylası civarına yerleştirildi. Buna göre söz konusu göçmenlerin Payas Kazası'na bağlı Çokmerzimen (Hatay iline bağlı Dörttyol ilçesi) yakınlarında bulunan Çokek, Sivayık?, Topaktaş ve Bunlu bölgelerine yerleştirilen göçmenlere uygun yerlerdeki ormanlık arazilerden tarla açılması, kendilerine yapacakları inşaatlar ve zirai araç gereçler için yardım edilip öküz temin edilmesi Dâhiliye Nezareti tarafından Adana Valiliği'ne emredildi (DH.MKT: 2390/77). 1901 yılında Anadolu'ya gelen 12 hane Ahıska muhaciri Amasya'nın Mecidözü Kazası'nın Kuyucak bölgesine yerleştirildi. Bu kişilerin ahaliden sağlanan levazımat yardımıyla oturacakları evleri kendilerinin yapmaları kararlaştırıldı (A.MKT.MHM: 513/12). 1903 yılında bir miktar Ahıska ve Batum göçmeni Adana'da iskân edilmek üzere İskenderun Limanı'na gönderildi (Erkan 1996: 154).

Anadolu'ya göçen Türklerin bazıları Kafkasya'daki gayrimenkullerini satmaya muvaffak olabiliyordu. Malını satarak gelenler Anadolu'daki yoksul akrabalarına yardım ediyorlardı. Mesela Ahıska'daki mallarını sattıktan sonra Anadolu'ya gelen Hacı Yusuf Efendi, yanında getirdiği paralarla satın aldığı araziye kendisi gibi Ahıska'dan göç eden soydaşlarına dağıtarak hem onların dağılmasına engel olup Ümraniye Köyü'nün kurulmasına hem de göçmenlerin iş imkânına kavuşmasına vesile olmuştu (Günay 2009, Erhan 2009, Karahisar-ı Sahip Sancağı'na yerleştirilen Ahıska Türkleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Günay 2010). Gürcü Şerif Efendizade Hacı Yusuf Efendi'nin satın alıp muhacirlere ferağ ettiği arazi Çobanlar Köyü civarında Kumrallı denenen mevkideydi. Ancak satın alınan arazi Karahisarlı Eşliyan ve Tersisyan üzerinde görüldüğünden anlaşmazlık çıktı ve bir süre mahkeme devam etti. Hatta araziye sattığı hâlde hak iddia eden kişiler icra çıkarttılsa da bu engellendi (DH.MKT: 2087/11).⁵ Kumrallı'daki arazi-nin mahkemesi bittikten sonra Karahisar-ı Sahip sancağına yerleştirilen Ahıska muhacirlerinin teşkil ettikleri köyün adı 2 Ocak 1904'te "Ümraniye" olarak belirlendi (A.MKT.MHM: 524/7). Umraniye Köyü, Çobanlar Köyü'ne çok yakındı. Ahıska ve Cuma muhacirlerinin iskân edildiği köye 38 Ahıskalı Türk aile yerleştirildi (DH.MKT: 815/12, Günay 2010).

Muhacirlere Yapılan Yardımlar, Tanınan Muafiyetler ve Anlaşmazlıklar

Anadolu'da muhtelif yerlere yerleştirilen bu göçmenlerin iâşe masrafları yerli ahali tarafından karşılanıyordu. Bunun mümkün olmadığı durumlarda, göç-

menler ilk hasadı alıncaya kadar yaklaşık iki yıl süreyle mirîden ödenek ayrılacak ve bu ödenek muhtar ve ihtiyar meclisleri aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılacaktı. 1864 yılına kadar gelen göçmenlerin yarısı fakir kabul olunarak kendilerine buldukları kaza emvalinden günlük yarımşar kıyye ekmek aynı veya bedeli nispetinde nakit olarak ödenecekti (İpek 2006: 66). Ancak göçlerin artmasıyla göçmenlerin ianesi hükûmeti en çok uğraştıran konulardan biri hâline geldi. Çünkü devletin ekonomik gücü bu masrafları karşılamak için çok yetersizdi. Bu yüzden devlet, 29 Haziran 1899'da çıkardığı kanunla; nüfus tezkiresi, mürur, pasaport, tapu, vs. gibi işlemlerde muhacirlerin masraflarını karşılamak amacıyla çeşitli bedeller mukabilinde pul alınması zorunluluğu getirdi (Düstur 1941: 259–262). Muhacirlerin iskânında kullanılmak üzere Ziraat Bankası tarafından piyango biletleri satılması yoluyla gelir temin edilmeye çalışıldı.⁶ Bunun yanı sıra muhacirlere yardım amacıyla ülke çapında çeşitli yardım kampanyaları yapıldı. Hatta muhacirlerin yoksulluğu bazı Avrupa ülkelerinde de yankı buldu ve oralarda da kampanyalar düzenlendi (Saydam 1990: 256). Hükümet, bunu teşvik etmek amacıyla muhacirlere yardımda bulunanları Ceride-i Havadis'te yayınlamak suretiyle onları onurlandırdı. Hatta hayır sahiplerinin isimlerinin Takvim-i Vekâyi'de yayımlandığı da oluyordu (Akyüz 2008: 46). Bununla birlikte Osmanlı hükûmeti de yardım temin etme konusunda elinden geleni yapmaktaydı. Nitekim 1893 yılının başlarında Konya'ya ikâmet ettirilen 600'den fazla Rumeli ve Ahıska göçmeninin fakirlikten bitap düştüğü ve ahalinin bunlara yardım etmesinin de çok zor olduğu vurgulanarak göçmenlerin ihtiyaç duydukları 3500 kile buğdayın 1888 yılı hâsılatından bedeli daha sonra alınmak üzere verilmesi hususu Konya vilayeti tarafından Maliye Bakanlığı'na bildirildi (DH.MKT: 2048/141).

Osmanlı topraklarına hem doğudan hem de batıdan yapılan göçlerin yoğunluğu bir takım aksaklıklara sebep olabiliyor, bu da göçmenleri zor durumda bırakabiliyordu. Göçmenleri zor durumda bırakan hususlardan biri de yardımların kesilmesiydi. 1893 yılında 36 kişiden oluşan dokuz ailelik Ahıska Türkü iskân yerlerine dağıtılmak üzere geldikleri İstanbul'da kendilerine devlet tarafından yapılan yardımın kesilmesi üzerine çok zor durumda kalmış, durumlarını Umum Muhacirin Komisyonu Reisliğine arz etmişlerdi. Bunun üzerine Komisyon Reisi imzasıyla muhacirlerin iskânlarına kadar yapılan ekmeğin kesilmemesi yönünde bir genelge yayımlandı (DH.MKT: 216/64, benzer başka bir karar için bk. (DH. MKT: 145/94).

Göçmenlerin ulaşım, iskân ve iâşe masraflarının yanı sıra cenaze masrafları da hazine ve mahalli idareler tarafından karşılanmaktaydı (İpek 2006: 67). İâne sıkıntısı zaman zaman hükûmet tarafından göçlerin yavaşlatılmasına ya da göçe şartlı olarak izin verilmesine sebep oldu. Buna göre Osmanlı Devleti'nden Samsun'a yerleşmek üzere sığınma talebinde bulunan ve Rusya va-

tandaşı olan 40 Ahıskalı aileye, yetkili memurlara, devletten herhangi bir yardım talebinde bulunmayacaklarına dair garanti vermelerinden sonra Türkiye'ye giriş izni verildi (DH.MKT: 75/48). Aslında bu genel bir kuraldı. Nitekim göçmenlere yapılan maddi ve aynı yardımlar, devlete büyük külfetler yüklüyordu. Devlet, bu gibi külfetlerden kurtulmak için 1894 yılından sonra Anadolu'ya göç etmek isteyenlerin kendilerine gösterilecek araziye itiraz etmeksizin yerleşeceklerini, yol masrafı, tayinât, iskân sonrası çift hayvanı, tohumluk, mesken inşası talep etmeyeceklerini ve tüm vergileri kabul edeceklerini taahhüt eden bir senet almaya başladı (İpek 1990: 124).

Muhacirler bu şartlara uyacaklarını taahhüt etseler de çeşitli vergilerden muaf tutulma istekleriyle yardım taleplerine her zaman rastlanmaktaydı. Nitekim 1894 yılında Bulgurlu Köyü'ndeki Yalnız Servi adlı mahalde 50 dönüm arazi alan 15 aileden oluşan Ahıska Türkleri, belediyeye müracaat edip arazinin paylaşımının yapılarak haritasının çıkarılması ve bunun için gerekli olan 2000 kuruşun da affedilmesi talebinde bulundu (DH. MKT: 132/15). Öte yandan muhacirler iskân edildikten sonra bile ekonomik faaliyetlerinde başarılı olamayarak yardıma ihtiyaç duyabiliyorlardı. Mesela 1905 yılında, Ankara'ya bağlı Keskin Kazası'nın Karaağıl Köyü'ne üç yıl önce yerleştirilen 22 aile Ahıska muhaciri geçimlerini temin edemedikleri için kendilerine Muhacirin Tahsisatı'ndan 220 kilogram buğdayın karşılığı olarak 2640 kuruş ödenek ayrıldı (A.MKT.MHM: 526/35).

Göçmenlerle Osmanlı hükümeti arasında anlaşmazlığa sebep olan en önemli konu, göçmenlerin iskân edilecekleri mahalli beğenmemeleri ya da kendilerinden önce gelerek iskân edilen akrabalarıyla aynı bölgelere yerleştirilme arzusuydur. Devlet iskânı genellikle göçmenlerin arzusu doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalıştıysa da bazen buna muvaffak olamamıştır. Çünkü Osmanlı topraklarına hem Balkanlardan hem de Kafkasya'dan yapılan göçlerin artmasıyla göçmenlerin yerleştirileceği boş arazi bulma hususu zamanla ciddi sıkıntılara sebep olmuş ve çoğunlukla orman arazileri açılarak göçmenlere tahsis edilmeye başlanmıştı.

Göçmenlerin iskânlarıyla ilgili hoşnutsuzluklarını gösteren birçok belge vardır: Buna göre Karahisar-ı Sahip'te (bugün Afyokarahisar) iskân edilen Ahıska göçmenlerinden 214 kişi 28 Mayıs 1894'te kendilerine yerleşmeleri için gösterilen Aziziye Kazası'na bağlı Şuhut Nahiyesi'ni istemeyerek "Mandıra" denilen yer ile "Küpeciler Çiftliği"nde iskân edilmek istediklerini bildirdiler. Söz konusu çiftlik ve yerin "Arazi-i Hakanî" olmasından dolayı Nurettin Paşa ne yapılması gerektiği hakkında Meclis-i İdare-i Liva ve Defter-i Hakanî Nezaretî'ne müracaat etti. Gerekli işlemlerin yapılmasına kadar ise muhacirlerden 63'üne mal sandığından, 151'ine de çevre köylerdeki ahali

tarafından yardım edilerek işleri temin edilse de işlemlerin uzaması muhacirlerin zor günler geçirmesine sebep oldu. Hatta salgın hastalık tehlikesi baş gösterdi. Paşa, muhacirleri durum belli olana kadar küçük gruplar hâlinde köylere dağıtmak istedi, ancak göçmenler buna karşı çıktı (DH.MKT: 244/28, Günay 2010). Zor durumda kalan Nurettin Paşa'nın (belgede Nuri Paşa) Durfelli Çiftliği'ne yerleşmiş Ahıska muhacirlerine, müdahalede bulunması, muhacirlerin de konuyu şikâyet etmeleri üzerine Hüdavendigâr Vilayeti'ne 25 Temmuz 1895'te konuyla ilgili soruşturma başlatılması (DH.MKT: 402/28) ve boşaltılarak muhacirlerin yerleştirildiği çiftlikteki odalara herhangi bir müdahale olmaması için gerekli tedbirlerin alınması emri ilgililere verildi (DH.MKT: 307/59). Öte yandan arazi ile ilgili davanın bir süre daha devam ettiği anlaşılıyor. Buna göre davanın sonucuna göre muhacirlere ev ve ziraat için senet karşılığında yardım edilmesiyle teşkil edilecek köyün "Kuzu Pınarı" adıyla anılmasına dair tahrirat 9 Kasım 1895'te hazırlanarak 2 Aralık 1895'te ilgili makama arz edilmişti. Ancak dava devam ettiği için iskân izni daha önce çıkmış olmasına rağmen arazi tahsisi yapılamamıştı. Davanın yaklaşık sekiz yıl sonra sonuçlanmasının ardından Ahıska muhacirlerine senet karşılığında zirai yardım yapılması Dâhiliye Nezareti tarafından 19 Şubat 1903 tarihinde Hüdavendigâr Valiliği'ne emredildi (DH.MKT: 689/42, Günay 2010).

Karahisar-ı Sahip'e iskân edilen Ahıska Türklerinden bir başka grubun iskânında da bazı sıkıntılar yaşandı. Buna göre 1894 yılında Ahıska'dan gelen 19 hane göçmen, Bursa'nın İnegöl Kazası'nın Yakacık, Pazaralanı, Tuzla ve Kozpınar denilen bölgelerinde Batum'dan gelen 13 hane Gürcü ve Tırnova'dan gelen 25 hane göçmenle birlikte iskân edildi. Ancak Ahıska'dan gelen göçmenler burada ormanlık araziye zarar verince yerel makamlar durumdan şikâyetçi olarak söz konusu göçmenlerin başka mahallere gönderilmesini istedi. Bunun sonucunda 19 hane Ahıska ve Batum muhacirinin Karahisar-ı Sahip'e sevk edilmeleri kararlaştırıldı. Göçmenler buldukları yerden ayrılmak istemediklerinden Karahisar-ı Sahip'teki iskân yerlerine nakledildikleri sırada görevlilere karşı geldiler. Ayrıca göçmenlerin lideri durumundaki Ferhat, toplam sekiz hane olan Ahıska ve sekiz hane Gürcü göçmeniyle beraber yerel makamlara müracaat edip yaptıkları meskenlere ve kendilerine zarar verildiğini ifade ederek hâla vatandaşı oldukları Rusya'ya geri dönmek istediklerini bildiren bir dilekçe verdi. Bunun üzerine yetkililer, kendilerinin Osmanlı topraklarına kabul edilirken bağlı buldukları devletin tabiiyetinden çıkmayı ve neresi gösterilirse orada ikamet edeceklerini taahhüt ettiklerini hatırlatarak bu dilekçeyi işleme koymadılar. Bursa Valiliği, göçmenlerin Karahisar-ı Sahip'e nakledilmesi için jandarma tayin etmek zorunda kaldı. Buna rağmen göçmenlerin bir kısmı yoldan geri dönerek Yakacık'a döndü. Karahisar-ı Sa-

hip'e götürülenlerden bir kısmı da yoldaşlarından bazılarının gelmediğini anlayınca onlar da geri döndü. Kaçanlar arasında bu sevke karşı çıkararak elebaşı durumunda olan Ferhat ve birkaç arkadaşı İnegöl'e geldiklerinde tutuklanarak cezaevine kondu (Y.A.RES: 72/26, Y.A.HUS: 310/105, Erkan 1996: 186). Göçmenlerin İnegöl'den kaldırılmasının istenmesi İnegöl'deki yerel makamları sıkıntıya düşürünce konuyla ilgili soruşturma başlatıldı. Mirliya Sadi ve Hasan Rıza Paşalar konuyu soruşturmakla görevlendirildi (Y.MTV: 107/13, 108/19). Yapılan soruşturmada; göçmenlerin üç yıldan fazladır burada buldukları, ormanı tahrip ederek kanunsuz işler yapmalarına rağmen cami, mektep gibi yerler inşa ederek masraf yaptıkları ve ayrıca buradan çıkarılmaları hâlinde çoluk çocuğunun perişan olmasına sebep olunacağı gerekçesiyle yerlerinde kalmalarına karar verildi (Y.MTV: 110/22). Bu kararın alınmasında muhacirlerin Korucu Osman ile İnegöl Emlâk memuru Ali Rıza Bey'e 30 Lira rüşvet vermeleri etkili oldu (Y.MTV: 110/84, Günay 2010).

1904 yılının Ocak ayında Rusya'dan Balor ve Dimalpete? vapurlarıyla Osmanlı topraklarına geldikten sonra bir süre Malta Vapuru'nda ikamet ettirilen (A.MKT.MHM: 524/6) ve 52 nüfustan oluşan 13 hane Batum ve Ahıska göçmeni, daha önce aile büyüklerinin İnegöl ve Eskişehir'de iskân edildiği ve kendilerinin de oralara gitmek istediklerini ifade eden dilekçeleri doğrultusunda Eskişehir ve İnegöl'e yerleştirildi. Aynı şekilde bir Alman vapuruyla gelen Batum muhacirlerinin de istekleri doğrultusunda İnegöl'e yerleştirilmesine karar verildi. Ancak bazen bu isteklerin yerine getirilmesi biraz zaman alıyor ya da mümkün olmuyordu. Mesela Mangalya muhacirlerinden olup Köstence'den bir İtalyan vapuruyla İstanbul'a gelen Nebki? Ağa ve beraberindekiler, iki sene evvel Haymana'ya yerleştirilen yakınlarının kendileri için ev ve iş temin ettiğini ifade ederek Haymana'da iskân edilme istediklerini bildirdiler. Ancak istekleri hemen yerine getirilemeyince İstanbul'da başka bir vapurda bekletildiler. Bekleme süreleri iki ayı geçince sıkıntıları iyice artan göçmenler durumlarını anlatan bir dilekçe yazarak Padişaha gönderdiler. (A.MKT.MHM: 524/17).

1894 yılında Samsun yoluyla Anadolu'ya gelen ve Çorum'a sevk edilen 700 kadar Ahıska göçmeni burada boş arazi kalmamasından dolayı Yozgat ve çevresine gönderildiler. Göçmenler kendilerine gösterilen arazileri beğenmeyip yerli halkın arazisine yerleşmeye çalışınca bölgede sıkıntı yaşandı. Ayrıca göçmenler, toplu olarak iskân edilmeleri mümkün olmadığından gruplar halinde yerleştirilmeleri önerisine de karşı çıkıyorlardı. Mesela, Kütahya ve Eskişehir'den iskân edilmek üzere Ankara'ya gönderilen 200 kadar göçmen Haymana'ya yerleştirilmişse de birtakım sıkıntılar yaşandı. Ankara Valisi Memduh Bey, iskân edilmesi istenen muhacirlerin vilayete haber vermeden gönderilmeleri nedeniyle gerek muhacirlerin gösterilen

yerleri beğenmeyerek hükümeti işgal etmesi gerek muhacirlere yetecek kadar arazinin temin edilmesinde zorluk yaşanması sebebiyle muhacirlerin bekletilmek zorunda kalınmasının yaşanan sıkıntıların en önemli sebebi olduğunu belirterek göçmen sevkياتının haber verilmeden yapılmasına tepki gösterdi ve yetkili mercilere, nereye, ne kadar göçmen gönderileceğinin bildirilmesi durumunda gerekli tedbirlerin alınacağı ve herhangi bir kargaşa yaşanmayacağı uyarısında bulundu (DH.MKT: 247/47).

Göçmenlerle hükümet arasındaki diğer bir anlaşmazlık konusu tabiiyet ve askerlik meselesiydi. Birkaç yıl önce Ahıska'dan gelen ve Bursa'daki Selimiye Köyü'ne yerleştirilen kişiler, hükümet tarafından askerlik yoklamasına tabi tutulup askere alınmak istenince köyün ileri gelenlerinden üç kişi; henüz yeni hayatlarına uyum sağlayamadıklarını, geçimlerini temin ettikleri ziraatçılıktan yeteri kadar ürün alamadıkları için perişan olduklarını, askere gitmeleri durumunda bu perişanlığın daha da artacağını ifade eden bir dilekçe vererek Kafkasya muhacirlerinin askerlikten 21 sene, miri vergilerden yedi sene ve aşar vergisinden de dört sene muaf tutulmasını talep ettiler (DH.MKT: 1624/9). Hükümet Muhacirin Komisyonu Başkanlığı'nın bu konuyla ilgili ve görüş ve önerilerini dikkate alarak durumu padişaha arz etti. Bunun üzerine 27 Şubat 1889'da çıkarılan iradeyle göçmenlerin zor durumda olduğu kanaatinin oluşmasıyla göç tarihlerinden itibaren altı yıl süreyle askerlikten muaf olmalarına dair irade çıkarıldı (DH.MKT: 1631/55).

Çorum'a yerleştirilen Ahıska muhacirlerinden Molla Asker ve oğulları Tefrik, Ahmet ve Mehmet ile kızı Gülizar daha önce taahhüt ettikleri gibi Rusya tabiiyetini bırakarak 1907 yılında Osmanlı tabiiyetine geçtiler (DH.MKT: 1161/19). Ancak göçlerinin ardından on yıl geçmesine rağmen Rusya tabiiyetini bırakmayan Ahıska göçmenleri de vardı. Bu nedenle bu durumdaki kişilerin Osmanlı ordusunda askere alınamadıkları, Rus tabiiyetini terk etmeye yanaşmayı nüfusa kaydedilmek için başvuru yapmadıkları için de nüfus kayıtlarının tutulmadığı anlaşıldı. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti 27 Şubat 1916'da konuyla ilgili olarak Harbiye Nezareti'ne, ne yapılması gerektiği yönünde görüş sordu. Harbiye Nezareti, göçmenlerin Rusya tabiiyetini muhafaza ettikçe askerlik hizmetine alınmalarının uygun olmamasına rağmen yerel makamların ifadesine göre bunların Anadolu'ya yerleşmek amacıyla geldiklerinin belirlenmesinden dolayı Dışişleri'nin de görüşü alınarak Ahıska göçmenlerinin nüfusa kaydedilip askere alınmalarında bir sakınca olmadığını ifade etti (DH.EUM.ECB: 7/13). Dolayısıyla 1916'dan itibaren göçmenlerin tabiiyetlerine bakılmaksızın Anadolu'ya ne zaman ve ne niyetle geldiklerine bakılarak askerlik hizmetiyle mükellef tutulması söz konusu oldu.

Hükûmet tarafından farklı köylere iskân edilmiş olan muhacirlerle yerli halk arasında arazi anlaşmazlıkları yaşanabildiği gibi muhacirler birbirleriyle de anlaşmazlığa düşebiliyorlardı. Böyle bir olaya 1908 yılında Karahisar-ı Sahip'te rastlandı. Buna göre Latif Köyü'ne iskân edilmiş olan Ahıska muhacirleriyle bu köye sınır olan Göynük Köyü ahalisi arasında arazi anlaşmazlığı çıktı. Latif köylüleri temsilci olarak seçtikleri Coşkun oğlu Osman aracılığıyla kendilerine verilen arazinin Göynük köylülerince işgal edildiğini öne sürerek daha önce imzaladıkları arazilerle ilgili senetlerin iptal edilmesi talebinde bulundular (DH.MKT: 689/42, Günay 2010).

Ahıska Türklerinin Uyum Süreci ve Anadolu'daki Sosyal Hayatı

Ahıska Türkleri Anadolu'ya yerleştikten sonra kısa sürede uyum sağlayarak ekonomik, askeri ve kültürel hizmetlerde bulundular. Hatta bunlardan bazıları hizmetlerinden dolayı mükâfatlandırıldılar. Ahıska eşrafından ve Mülkiye Kalemî memurlarından Sıtkı Said Efendi, hizmetlerindeki başarısı nedeniyle 600 kuruş maaş bağlanarak ödüllendirildi (DH.TMIK: 43/16).

Anadolu'da ekonomik hayata kısa sürede uyum sağlayan Ahıska Türkleri yerli halkla ilişkilerini geliştiremedi. Köyde kendi kültürlerini kapalı olarak devam ettirdiler. Evlilikler ya köy içerisinde ya da çevre köy ve vilayetlere yerleştirilen diğer Ahıska Türkleriyle yapılmaktaydı. Ahıska Türklerinin düğünleri kadın-erkek ayrı yapılırdı. Düğünlerde Kafkas halklarına özgü cirit, bıçak oyunu gibi eğlenceler tertip edilirdi (Günay2). Ahıska Türkleri genellikle eğitilmiş insanlardı ve çoğu dini bilimler okumuştular. Bunlardan en meşhuru Müderris Ahmet Efendi'dir. Ahmet Efendi, kul hakkı yemek için devletin cüzi paralar karşılığında muhacirlere tahsis ettiği araziye kabul etmeyip geçimini çocuklara dini bilimler öğretmekle temin etti (Uysal). Ahıska Türklerinin yemekleri tamamen kendilerine özgüdür. En önemli yemekleri hinkel, hıngel denen hamur ve kıymayla yapılan yemeklerdir. Bugün Afyon'a yerleşenler bu yemeği sucukla yapmaktadır. Diğer yemekleri ise şunlardır: Kete, cızmana, siron, cadı, kercoş, bişi, papa, hasıl ve döğmeçtir. En önemli yemekleri ise hinkel (hıngel) denen hamur ve kıymayla yapılan yemeklerdir (Günay 2010).

Sonuç

Rusya ve Osmanlı Devleti arasında meydana gelen 1828–1829, 1853–1856 ve 1877–1878 savaşları Kafkaslardan Anadolu'ya yapılan göçün sürekli ve toplu bir hareket hâline gelmesinde etkili oldu. Bu göçlerin başlıca unsuru Çerkez, Nogay, Dağıstanlılar olsa da Ahıska Türklerinin⁷ de Rus baskılarından bunalarak daha XIX. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu'ya göç etmeye başladıkları görülüyor. Ancak Ahıska Türklerinin

Anadolu'ya, kitlesel olarak göçmek yerine peyderpey geldikleri, hatta bir kısmının önden gelerek Anadolu'daki hayat şartlarına bakıp burada bir düzen kurduktan sonra yakınlarını çağırarak anlaşıyor. Ahıska Türkleri Anadolu'da başta Erzurum, Eskişehir, Bursa, Afyonkarahisar, Çorum, Yozgat, Amasya olmak üzere çeşitli vilayetlere yerleştirildiler.

Göçmenlerin kendi tercih ettikleri bölgelerde iskân edilme arzuları, yerli halka ya da devlete ait arazileri izinsiz olarak kullanmaya çalışması Osmanlı Devleti ile aralarında anlaşmazlığa sebep oldu. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına hem Kafkasya'dan hem de Balkanlardan gelen göçmenlerin sayısının fazla olmasına rağmen devlet onların barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için her türlü tedbiri aldı. Devletin ekonomik gücünün yetersiz kaldığı durumlarda göçmenlerin iâşesi yerli ahali tarafından karşılandı. Ayrıca devlet, göçmenlere yardım edilmesini özendirici tedbirler aldı. Bu tedbirler arasında nüfus tezkiresi, pasaport, tapu gibi işlemlerde pul alınması zorunluluğu getirilmesi, Ziraat Bankası'nın piyango biletleri satması, göçmenlere yardım edenlerin isminin Ceride-i Havadis'te yayımlanması vardı.

Ahıska Türkleri Anadolu'da genellikle toplu olarak iskân edildiler. Hatta genellikle yeni köyler tesis edilerek yerleştirildiler. Bu durum onların yerli halkla kaynaşmasını geciktirirken kendi örf ve adetlerini devam ettirmelerine imkân verdi.

Anadolu'ya Kafkasya'dan gelen Ahıska Türkleri beraberlerinde kendi örf ve adetlerini de getirdiler. Bu adetler zamanla köyden kente göç edilmesiyle zayıflayıp yerli ahalinin örf ve adetleriyle kaynaşsa da Ahıska Türklerinin hala devam ettirdikleri kendilerine has özellikleri de vardır. Kendilerine özgü kullandıkları bazı kelimeler genç nesiller tarafından kullanılmadığı için zamanla kaybolmuştur (krş Eren 1962).

Açıklamalar

¹ Bu bölgelerde asırlardır bağımsız olarak yaşayan Türk ve Müslümanlar bölgenin Rus hâkimiyetine girmesinden sonra üzüntülerini dile getiren birçok ağıt yaktılar. Bunlardan en meşhuru;

Ahıska, gül idi gitti;

Bir ehli dil idi, gitti;

Söyleyin Sultan Mahmut'a:

"İstanbul kilidi "gitti"

şeklinde olanıdır. Diğer ağıt örnekleri için bkz. (Kayabalı-Arslanoğlu (1973): 416–423; Aşar-Tunçalp 1995; Zeyrek 2001: 260–271).

² Bölgenin Hristiyanlaştırılmasını isteyen Rusya, buraya Rum ve Ortodoksların ayinlerini kabul etmeyen bir Hristiyan tarikatı olan Dukhoborları yerleştirdi. XIX. Yüzyılın sonla-

rında Ahıska'nın köylerinde tamamı Dukhobor olan 6323 Rus kolonisi bulunmaktaydı (Buntürk 2007: 39–41).

- ³ Göçmenlerin Osmanlı uyruğuna geçmesini Osmanlı Devleti kadar Rusya'da arzuluyordu. Çünkü Rusya'ya göre Kafkasya'nın Müslümanlardan temizlenmesinin en kesin yolu buydu. Bu yüzden de Osmanlı topraklarına gittiği hâlde geri dönenlerin kesinlikle eski yurtlarına gönderilmeyerek Sibirya'ya sürgün edilmeleri konusunda yetkili komutanlara bir talimatname gönderilmişti. Karargâh Komutanı Tuğgeneral Zatov tarafından Natuhay bölgesi komutanına gönderilen 9 Ocak 1861 tarihli talimatname hakkında bk. (Vatanından Uzaklara 2004: 137–138). Ayrıca Rusya, ilk kitlesel göçlerin yaşandığı 1864'te, Osmanlı Devleti'nin bu konudaki niyetini öğrenebilmek için girişimlerde bulunmuştu. Times gazetesinin İstanbul muhabirinin 28 Nisan 1864'te Kafkas göçleriyle ilgili olarak geçtiği haber için bk. (Vatanından Uzaklara 2004: 52).
- ⁴ Bu hastalıkların o dönemde tedavisi dünyanın hiçbir yerinde bilinmiyordu. O yüzden tek çare hastalığın yayılmasını engellemektir. Alınan tüm tedbirlere rağmen göçmenlerin indiği Trabzon ve Samsun'da hastalık baş gösterdi. Bu gelişme üzerine yerli ahali şehri terk etmiş, bu da ekonomik faaliyetlerin aksamasına sebep olmuştur. Öyle ki hastalık korkusuyla fırıncıların şehri terk etmesi yüzünden Samsun'da ekmek sıkıntısı baş göstermişti (bk. McCarthy 1998a: 39, 42, vd).
- ⁵ Orhan Uysal, bu arazinin miktarının 60 dönüm olduğunu dedesinden duyduğunu ve Hacı Yusuf Efendi'nin soyundan gelenlerin onun bu hareketine atfen "Yurtkuran" soyadını aldıklarını ifade etmektedir (Günay 2010).
- ⁶ 26 Ocak 1906 tarihinde kabul edilen nizamname ile 175 000 adet bilet basılarak tam biletler 1, yarım biletler yarım Mecidiye'ye satılmış, büyük ikramiye olarak bir adet 500000 kuruş belirlenmiştir bk. (Düster 1943: 345–349).
- ⁷ Ahıska Türkleri daha çok İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Sibirya bölgesine tehcir ettiği halk olarak bilinir. Bu konu hakkında bk. (Alpargu 1998: 269–278).

Kısaltmalar ve Kaynaklar

1- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadaret Mektubü Mühimme Kalemî (A.MKT. MHM.), 513/12; 521/17; 524/6; 524/7; 524/17; 526/35.

Bâb-ı Âli Evrak Odası Umum Vilayet Tahriratı (A.MKT. UM.), 490/48.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umum Müdürlüğü Ecnebilere (DH. EUM. ECB.), 7/13.

Dâhiliye Nezareti Mektubü Kalemî (DH. MKT.), 75/48; 132/15; 145/94; 216/64; 244/28; 247/47; 307/59; 352/72; 402/28; 689/42; 815/12; 1161/19; 1376/83; 1382/100; 11577/103; 624/9; 1631/55; 1911/90; 2048/141; 2087/11; 2390/77.

Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH.TMIK.S.), 43/16.

İrade Dâhiliye (İ.DH.), 1312 Ca. 4/9; 1314 M. 12/2; 1314 Ra. 13/12; 1321 L. 13/5; 1321 L. 29/35.

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.), 96/27; 96/29.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.), 87/186; 107/13; 108/19; 110/22; 110/84.

Yıldız Arşivi Sadaret Hususî Maruzat (Y.A.HUS.), 310/105.

Yıldız Arşivi Sadaret Resmi Maruzat (Y.A.RES.), 72/26; 124/32.

2- Kaynak Eserler

Düstur (1943). Birinci Tertib. 8. Ankara: Matbaa-i Amire.

Düstur (1941). Birinci Tertib. 7. Ankara: Matbaa-i Amire.

3- Araştırma ve Tetkik Eserler

Ababay, Feridun (1987). *Çıldır Tarihi*. Ankara: Yy.

Akyüz, Jülide (2008). “Göç Yollarında: Kafkaslardan Anadolu'ya Göç Hareketleri”. *Bilig* 46: 37-56.

Alpargu, Mehmet (1998). “İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler'in Kafkasya'daki Tehcir (Sürgün) Uygulamaları”. Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye. 20-22 Ekim 1997.

_____, (2007). *Nogaylar*. İstanbul. Değişim Yay.

Avşar, B. Zakir ve Zafer S. Tunçalp (1995). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yay.

Beydilli, Kemal (1988). “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler”. *Belgeler* XIII (17): 365-434.

Buntürk, Seyfeddin (2007). *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*. Ankara: Berikan Yay.

Deringil, Selim (1991). *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na Göç Olgusu Üzerine Bazı Düşünceler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yay. 435-442.

Eren, Hasan (1962). “Anadolu'da Kafkasya Türkleri”. *Belleten* 1961'den ayrı basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Erkan, Süleyman (1996). *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878–1908)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay.

Gökçe, Cemal (1972). “1787–1806 Yılları Arasında Kafkasya'da Cereyan Eden Siyasi Olaylar”. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* sayı 26'dan ayrı basım.

Günay, Nejla (2010). “Karahisar-ı Sahip Sancağı'na Yerleştirilen Ahıska Türkleri”. Ed. Hasan Babacan *Milli Mücadele ve Büyük Taaruzda Afyonkarahisar*. Afyon: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Yay. 49-65.

Habiçoğlu, Bedri (1993). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskanları*. İstanbul. Nart Yay.

İpek, Nedim (1991). “Kafkaslar'dan Anadolu'ya Göçler (1877–1900)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6: 97-134.

_____, (2006). *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*. Trabzon: Serander Yay.

Karpat, Kemal H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Kayabalı, İ. Arslanoğlu, C.(1973). “Moskofların Yakıp Yıkarak Ele Geçirdiği Ahıska Üzerine Halk Deyişlerimizden”. *Türk Kültürü* XI/126: 416–423.

- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1976). *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri Fethi* (1461-1590). Ankara: Sevinç Matbaası.
- _____, (1992). *Yukarı- Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kumuk (Kumikov), Tuğan (2004). "Çerkeslerin Türkiye'ye Sürgünü". Çev. Murat Papşu. *Vatanından Uzaklara Çerkesler*. Ed. Murat Papşu. İstanbul: Çiviyazıları Yay. 17-34.
- Kurat, Akdes Nimet (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- M. H. Svanidze (1999). "Ahıska (Çıldır) Eyaleti'nde "Defter-i Caba-i" (1694-1732). *Verilerine Göre Timarların Yıllık Gelirleri*. XII. Türk Tarih Kongresi Ayır Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 861-867.
- McCarthy, Justin (1998a). *Ölüm ve Sürgün*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- _____, (1998b). *Müslümanlar ve Azınlıklar*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Pronşteyn, A.P.- Patrakova, V.F. (1990). "Sovyet Tarih Bilimi ve 19. Yüzyıl Kafkas Muhaceretinin Araştırılmasında Sorunlar" (Nalçık Konferansı, 24-26 Ekim 1990). Çev. Murat Papşu. *Vatanından Uzaklara Çerkesler*. Ed. Murat Papşu. İstanbul. Çiviyazıları Yay. 35-44.
- Saray, Mehmet (1998). *Rus-Türk Münasebetlerinin Bir Analizi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Saydam, Abdullah (1990). "Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5: 239-257.
- _____, (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri* (1856-1876). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Taş, Kenan Ziya (2005). "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler". *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*. I. Maraşder-Kahramanmaraş Belediyesi. 465-471.
- Taşdemir, Tekin (2005). *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*. İstanbul: IQ Yay.
- Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992* (1999). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Vatanından Uzaklara Çerkesler* (2004). Ed. Murat Papşu. İstanbul. Çiviyazıları Yay.
- Zeyrek, Yunus (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Yy.

4- Sözlü Kaynaklar

- Erhan, Sabiye. 78 yaşında, ev hanımı. (Göçmen çocuğu, söyleşi tarihi ve yeri, Ekim 2009, Afyonkarahisar).
- Günay, Mürüvvet (Günay1). 82 yaşında, ev hanımı. (Edigön'den İnegöl'e, İnegöl'den de Afyon'a gelen Haydar Muharrem Efendi'nin kızı, söyleşi tarihi ve yeri, Ekim 2009, Afyonkarahisar).
- Günay, Mehmet (Günay2). , 43 yaşında, akademisyen. (Haydar Muharrem Efendi'nin torunu, söyleşi tarihi ve yeri, Ocak 2010, Ankara).
- Uysal, Orhan . 70 yaşında, akademisyen. (Göçmen çocuğu, söyleşi tarihi ve yeri, Aralık 2009, Ankara).

The Migration and Settling of the Ahiska Turks in the Late Period of the Ottoman Empire

Nejla Günay*

Abstract

Russia, which followed an imperialist policy from its foundation onwards, accelerated this policy in the 19th century. The weakening of the Ottoman Empire made Russia's actions easier. The Ottoman Empire got even weaker due to Russian attacks and Russia conquered an important part of Ottoman land. The Russians followed oppressive policies forcing the natives to convert to Christianity or abandon their settlements. Therefore, thousands living in Caucasia migrated to Anatolia in the 1860s. One of these migrating tribes was the Ahiska Turks.

This study aims at revealing the reasons why Ahiska Turks abandoned their countries and migrated to Anatolia and focuses on their migration and settlement processes, the difficulties they faced in adapting to their new lives in Anatolia and their relations with the locals and the government. The study uses the archival documents of the Turkish Prime Ministry's Ottoman Archive. Moreover, the study includes oral historical data collected through interviews conducted with the children or grandchildren of Ahiska Turks who settled in Anatolia in order to understand how well they adapted to their new lives.

Keywords

Russia, Ottoman Empire, Caucasia, Migration, Ahiska Turks.

---

* Assoc. Prof. Dr., Gazi University Gazi Faculty of Education, Department of History Education – Ankara / Turkey
ngunay@gazi.edu.tr

Переселение и проживание турков-месхетинцев в Анатолии в последний период Османской империи

Нежла Гюнай*

Аннотация

С момента своего основания пытавшаяся завоевать Кавказ Россия, воспользовавшись ослаблением Османской империи в XIX в. придала новый импульс этой политике. С атаками России Османская империя еще больше ослабилась и важная часть ее территории отошла к России. После установления политического господства на Кавказе Россия стремится к проведению эффективной культурной и экономической политики. С этой целью она проводит репрессивную политику по отношению к коренным народам Кавказа, вынуждавшую их принять христианство или покинуть историческую родину. Ввиду этого с начала 1860-х годов тысячи людей, проживающих на Кавказе, мигрировали в Анатолию. Одним из мигрировавших народов были турки-месхетинцы.

В этой работе исследованы причины, вынудившие турков-месхетинцев покинуть свою родину и переселиться в Анатолию, процессы их переселения и проживания, проблемы приспособления к новой жизни в Анатолии и их отношения с коренным населением и государством. В этой работе использовались материалы османского архива при аппарате Премьер-министра. Кроме того, в работе приведены исторические материалы устных бесед с детьми или внуками турков-месхетинцев, переселившихся в Анатолию, проведенных с целью определения уровня приспособления мигрантов к Анатолии.

Ключевые Слова

Россия, Османское государство, Кавказ, миграция, турки-месхетинцы.

---

* Доц. док. университет Гази, педагогический факультет Гази, кафедра истории – Анкара / Турция
ngunay@gazi.edu.tr